

Полтавська Наталія
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії, історії музики та
інструментальної підготовки
Інституту культури і мистецтв
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА – ГОЛОВНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті доведено що, формування духовних цінностей старшокласників за умови педагогічної підтримки, передбачає урахування того, що становлення ціннісного світу, передача ціннісного досвіду від покоління до покоління включає оволодіння накопиченого людством досвіду.

Ключові слова: *умови, педагогічні умови, формування духовних цінностей, педагогічна підтримка.*

Содержание статьи доказывает что, формирование духовных ценностей старшеклассников с учетом педагогических условий, а именно педагогической поддержки, предусматривает учет того, что становление ценностного мира, передача ценностного опыта от поколения к поколению включает овладение накопленного человечеством опыта.

Ключевые слова: *условия, педагогические условия, формирования духовных ценностей, педагогическая поддержка.*

It is grounded in the article that the forming of spiritual values of senior pupils taking into account pedagogical terms, namely pedagogical support, foresees the account of that becoming of the valued world, the transmission of the valued experience from a generation to the generation includes the capture of the experience accumulated by humanity.

Key words: *condition, pedagogical terms, forming of spiritual values, pedagogical support.*

Традиційний підхід до навчально-виховної діяльності у школі побудовано на засадах модальності «долженствования», яку педагог висуває, пропонує дитині. Гуманістичний, особистісно орієнтований підхід враховує можливість вільного вибору, організації дитиною власної «модальності» на

підставі власних устремлінь, інтересів, запитів. Принциповою відмінністю педагогічної підтримки від інших прийомів педагогічної діяльності полягає в тому, що особистісна проблема дитини визначається та в цілому вирішується самою дитиною при опосередкованій участі дорослого. Дитина за таких умов бере на себе відповідальність за результат своїх дій. Педагог, який виконує функції супроводжуючого в процесі розвитку учнів, уважно придивляється і прислухається до школяра, його бажань, потреб, фіксує досягнення і труднощі, допомагає порадами і власним прикладом орієнтуватися у навколишньому світі, розуміти і приймати себе. Але при цьому не намагається нав'язувати свої духовно-ціннісні орієнтири.

На сучасному етапі педагогічну підтримку розглядають такі науковці В. Бедерханова, О. Газман, Д. Григор'єв, Н. Крилова, Н. Михайлова, А. Мудрик, С. Попова, В. Слободчиков, Т. Строкова, С. Юсфін та ін. Ідеї підтримки простежуються в історичному досвіді педагогіки в ідеях К. Вентцеля, Дж. Локка, А. Макаренка, М. Монтесорі, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинського, С. Шацького.

Мета статті полягає в визначенні педагогічної підтримки як головної умови у формуванні духовних цінностей старшокласників.

Поняття «умови» є загальним для наукового дискурсу різних галузей знання. У найбільш загальному вигляді воно трактується як «обставина, від якої що-небудь залежить» [1, с. 837].

Педагогічні умови являють собою цілісну систему обставин, що визначають (або не визначають) цільові настанови виховання, його зміст та технології, а також стосунки між педагогами та учнями.

Ми під педагогічними умовами будемо розуміти сукупність обставин, пов'язаних із педагогічно доцільним, обґрунтованим використанням засобів мистецтва для формування духовних цінностей старшокласників.

Слід враховувати, що педагогічні умови є цільовою категорією, можуть мати якісні показники, оцінюватися як сприятливі, реальні тощо. Педагогічні умови створюються не лише за певних обставин, у певному середовищі, а й у процесі діяльності, набувають різних форм. Педагогічні умови впливають на рух від мети до результату, тому компоненти педагогічного процесу (суб'єкти, зміст, форми та засоби, просторово-часові рамки) входять до характеристики системи педагогічних умов.

Вирішення дослідницьких завдань, пов'язаних із визначенням педагогічних умов формування духовних цінностей старшокласників, передбачає урахування того, що становлення ціннісного світу, передача ціннісного досвіду від покоління до покоління включає оволодіння

накопиченого людством досвіду, але не співпадає із прагматизмом, утилітарним оволодінням результатами попередньої діяльності. Таким чином важливою слід визначити позицію про те, що культурно-ціннісна наступність не здійснюється автоматично, необхідним є визначення та реалізація педагогічної умови, як педагогічна підтримка у формуванні духовних цінностей старшокласників. Процес формування духовних цінностей старшокласників являє собою єдність двох процесів – спонтанного духовного становлення людини та цілеспрямованого, певною мірою організованого процесу створення умов для опанування та привласнення старшокласниками духовних цінностей. У якості інваріантних процесуальних характеристик досліджуваного процесу виступають такі: інтенціональність, нелінійність, стадійність, варіативність, ситуаційний характер, принципова незавершеність.

Важливою умовою підвищення ефективності процесу формування духовних цінностей старшокласників обрано організацію педагогічної підтримки процесу формування духовних цінностей учнів старшої школи.

Сучасні учені пропонують розглядати педагогічну підтримку в системі цінностей освіти, побудови глибинного спілкування в установах освіти, в яких встановлюються постійні комунікативні контакти між учителями та учнями.

Розглянемо ідею підтримки особистісного та індивідуального розвитку, яка представлена в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних науковців Р. Бернса і О. Бодальова[2]. Вони розглядають психологічну підтримку розвитку особи через створення доброзичливого психологічного клімату. У свою чергу О. Асмолов розуміє підтримку як сприяння в розвитку; А. Мудрик – як допомогу в соціальному вихованні; Н. Міхайлова, С. Юсфін, Т. Анохіна визначають місце педагогічної підтримки поза процесами соціалізації та індивідуалізації [3].

Позиція О. Газмана ґрунтується на гармонійному поєднанні дитиноцентризму та віри у Людину, де й виникає «семантичний та педагогічний смисл поняття «підтримка», що полягає в тому, що підтримати можна лише те, допомагати тому, що вже наявне (але на недостатньому рівні), тобто підтримується розвиток «самості», самостійності людини» [4, с. 29]. Таким чином, смисл педагогічної підтримки полягає в тому, щоб не припинити закладений у кожній дитині процес самостворення. О.Газман розглядав процеси самосвідомості, саморозвитку, самодіяльності, самовизначення, самореалізації. На його думку, всі вони в рівній мірі стосуються сфери здоров'я, учення, спілкування, творчості, дозвілля, потребують педагогічної підтримки і є його проблемами [4]. І далі дослідник визначає, що педагогічна підтримка в гуманістичному підході до освіти включає три провідних напрями реальної педагогічної діяльності: 1) забезпечення внутрішніх умов (установок, потреб, здібностей) для саморозвитку (через механізми самопізнання, рефлексії, самоаналізу,

цілепокладання, фізичного і психічного захисту, діяльностей самоздійснення); 2) створення сприятливих зовнішніх умов для психічного і біологічного існування; 3) організацію мікросоціального середовища (гуманістичні стосунки, спілкування, творча діяльність, психологічний клімат та інші) [4].

Н. Михайлова та Н. Касіцина розглядають педагогічну підтримку у діяльності яка виховує суб'єктну позицію дитини, у діяльності педагога, у діяльності що націлює на активність дитини, на діяльність яка створює умови для самореалізації дитини у конкретній життєвій ситуації [5, с. 7.].

Головне правило педагогічної підтримки – дати змогу перебороти перешкоди, розвиваючи при цьому інтелектуальний, моральний, емоційний, вольовий потенціал, почувати себе людиною, який здатен на вчинок та самостійне рішення.

Беручи до уваги засоби педагогічної підтримки, на які вказував В. Сухомлинський, саме сьогодні, та саме сучасний вчитель має змогу створити усі умови для формування духовних цінностей старшокласників: багатство стосунків між учнями і педагогами, яскраво виражена цивільна сфера духовного життя вихованців і вихователів, самодіяльність, творчість, ініціатива як особливі грані прояву різноманітних стосунків між членами колективу, постійне примноження духовних багатств, особливо ідейних та інтелектуальних та інші [6, с. 212].

Отже, важливими у процесі надання педагогічної підтримки старшокласникам ми визначили: згоду учня на допомогу і підтримку; опору на наявні сили і потенційні можливості особи; віру в ці можливості; орієнтацію на здатність старшокласника самостійно розвивати власні ціннісні установки; спільність, співпраця, сприяння; конфіденційність; доброзичливість; рефлексивно-аналітичний підхід до процесу і результату. Педагогічна підтримка розуміється як діяльність професійного педагога з надання превентивної та оперативної допомоги дітям у вирішення їх індивідуальних проблем, пов'язаних із фізичним та психічним здоров'ям, спілкуванням, життєвим та професійним самовизначенням.

Загальнокультурний рівень особистості вчителя залежить від таких чинників: мистецької культури, що формується в процесі ознайомлення з різними видами мистецтв у спільному житті; соціально-психологічної культури, як форми і процесу організації суб'єктом своєї життєдіяльності на побутовому рівні, інтелектуальної культури, яка формується у процесі навчальної діяльності в педагогічному закладі і забезпечує розвиток мислення і мовлення, навичок спілкування; професійної культури, як уміння творчо організувати цілісний навчальний процес. Визнання цінності співпраці і підтримки націлює педагога не на керівництво і дію на учня, а на виявлення в школяреві його особистісного потенціалу і актуалізацію його кращих якостей. Педагог, який поділяє таку позицію, виконує свою соціальну місію – морально охороняє учня від можливого соціального зла або психологічного стресу, створюючи при цьому необхідні умови для підтримки в учнів здатності до

рефлексії, альтруїзму, самоконтролю, самоорганізації. Зовнішній прояв педагогічної підтримки пов'язаний із зняттям негативної дії освітнього середовища на школярів, внутрішній прояв педагогічної підтримки виявляється через процеси взаєморозуміння і співпраці. Розуміння підтримки як звичайного доброго ставлення педагога школярів явно застаріло.

Об'єкт праці вчителя – найточніші сфери духовного життя особистості старшокласника. Впливати на ці сфери можна тільки саме – розумом, почуттям, волею, переконаністю, самосвідомістю. Найважливіші інструменти впливу на духовний світ школяра – слово вчителя, краса навколишнього світу й мистецтво, створення обставин, в яких найяскравіше відображаються почуття – увесь діапазон людських відносин. На думку В. Сухомлинського, однією з найважливіших особливостей творчості педагога є те, що об'єкт його праці – дитина – повсякчас змінюється, завжди новий, сьогодні не той, що вчора. Праця вчителя – формування людини, і це покладає на нього особливу відповідальність, яку ні з чим не порівняти.

Реалізація умови педагогічної підтримки передбачала проведення семінару для вчителів з проблем педагогічної підтримки формування духовних цінностей учнівської молоді

Мета семінару: підготовка учителів загальноосвітньої школи до реалізації педагогічної підтримки формування духовних цінностей старшокласників засобами мистецтва.

Завдання семінару: формування системи знань щодо сутності та змісту поняття «педагогічна підтримка», місця педагогічної підтримки в сучасному освітньо-культурному просторі; формування навичок діагностики перебігу процесу формування духовних цінностей старшокласників; оволодіння стратегіями педагогічної підтримки формування духовних цінностей старшокласників засобами мистецтва.

Тематика занять:

➤ Педагогічна підтримка як проблема освітньої політики. Поняття «педагогічна підтримка» у сучасній педагогічній теорії і практиці. Провідні підходи до визначення сутності педагогічної підтримки учнівської молоді.

➤ Позитивні та негативні чинники процесу формування духовних цінностей старшокласників. Подієвість як характеристика виховного процесу. *Спів-творчість*, *спів-переживання* як способи сумісного буття учнів та вихователів.

➤ Випереджаючий характер педагогічної підтримки. Критерії ефективності педагогічної підтримки формування духовних цінностей старшокласників: адекватність розуміння понять духовно-ціннісної сфери, ставлення до духовних цінностей, перевага здійснення вчинку у ситуаціях вибору.

➤ Сучасні методика дослідження ціннісної сфери учнівської молоді. Методика М. Рокича для вивчення системи ціннісних орієнтацій, тест

смісложиттєвих орієнтацій (СЖО), опитувальник рівня суб'єктивного контролю (УСК), опитувальник самоставлення С. Пантілеєва, методика В. Століна для вивчення особливостей самооцінки та Я-концепції та ін

➤ Етапи педагогічної підтримки: входження у зону вітагенного досвіду; створення ситуації вільного вибору та моделювання духовно-ціннісних ситуацій (як на прикладі образів творів мистецтва, так й на прикладі реальних життєвих ситуацій), поступове формування відповідальності за власний ціннісний вибір. Прийоми педагогічної підтримки.

➤ Провідні напрями педагогічної діяльності в контексті концепції педагогічної підтримки (за О. Газманом): забезпечення внутрішніх умов (установок, потреб, здібностей) для розвитку «самості», для саморозвитку (через механізми самопізнання, рефлексії, самоаналізу, цілепокладання, фізичного і психічного захисту, діяльності самоздійснення); створення сприятливих зовнішніх умов (місця існування) для психічного і біологічного існування; організацію олюдненого мікросоціального середовища (гуманістичні стосунки, спілкування, творча діяльність, психологічний клімат та інші)».

➤ Особистісно орієнтовані технології у навчанні та виховання школярів. «Урок-образ», «уроки логічного мислення», «урок настрою», «урок самостійної дії», «урок актуалізації та проповіді». Екзистенціальність навчального заняття, виховної години, співпереживання факту минулого та теперішнього з позиції проживання його «тут і зараз».

На першому методичному семінарі ми розглянули призначення педагогічної підтримки формування духовних цінностей учнівської молоді, яка припускає систему дій, направлених на допомогу старшому школяру в сходженні до ціннісного сприйняття навколишньої дійсності, розвитку самостійності і відповідальності. Спільно з педагогами визначили, що їх діяльність повинна бути направлена на збереження, закріплення і формування ціннісного ставлення старшокласників до навколишнього світу, до самих себе. Обговорили важливі моменти організації педагогічної підтримки, яка вимагає роботи не тільки над навчальним матеріалом, але і над самим собою, над перебудовою своєї психології, форм і методів роботи з учнями. Надалі робота семінарів будувалася на обговоренні психолого-педагогічної літератури, пов'язаної з реалізацією педагогічної підтримки. Особливу увагу на заняттях з учителями було приділено таким питанням: Духовні цінності як педагогічний феномен. Духовне спілкування – оптимальний спосіб формування духовних цінностей старшокласників. Духовні цінності як характеристика внутрішнього світу учнів.

Серед певних складностей у процесі реалізації цієї педагогічної умови слід відзначити, що не всі учителі сприймали необхідність відмови від авторитарності у спілкуванні із старшокласниками, відчували труднощі у визначенні «проблемного поля» учнів.

Таким чином, в основу побудови процесу формування духовних цінностей старшокласників було покладено такі концептуальні ідеї: «відкритості» способу функціонування складних нелінійних систем

(освітнього процесу, світу мистецтв, ціннісної сфери особистості); освоєння духовних цінностей засобами мистецтва відповідно зі специфікою мистецького осягнення світу та людини; опора на життєвий досвід вихованців та врахування їх вікових особливостей; спонукання старшокласників до самопізнання і саморозуміння; ініціювання внутрішньої активності, самостійності і креативності школярів; надання учням права світоглядного вибору і стимулювання активності до його здійснення.

Таким чином, вище означена педагогічна умова – педагогічна підтримка визначає важливу роль у формуванні духовних цінностей старшокласників засобами мистецтва. Акцентуємо увагу на тому, що запропонована педагогічна умова повинна використовуватись з урахуванням особистісно орієнтованого підходу. Саме такий підхід на нашу думку сприяє підвищенню рівня сформованості духовних цінностей старшокласників і забезпечує його позитивний результат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ожегов С. И. Словарь русского языка / под ред. Н. Ю. Шведовой. – М. : Русский язык, 1990. – С. 837.
2. Бодалев А. А. Восприятие и понимание человека человеком / А. А. Бодалев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 192 с.
3. Мудрик А. В. Современный старшеклассник: проблемы самоопределения / А. В. Мудрик. – М., 1977. – 64 с.
4. Газман О. С. Педагогика свободы: путь в гуманистическую цивилизацию XXI века / О. С. Газман // Новые ценности образования. Вып. 6.
5. Михайлова Н. Педагогическая поддержка ребёнка в образовании : учебное пособие / Н. Михайлова, С. Юфин, Е. Александрова [и др.]. М. : Академия, 2006. – 283 с.
6. Сухомлинский В. А. Избранные педагогические сочинения : в 3-х т. – М. : Педагогика. – 987 с.